

Dubbel benadeeld

EEN OVERZICHT VAN KNELPUNTEN EN DISCRIMINATIE VAN
VROUWEN EN MEISJES MET EEN BEPERKING IN NEDERLAND
VANUIT INTERSECTIONEEL PERSPECTIEF

Dubbel benadeeld; een overzicht van knelpunten en discriminatie van vrouwen en meisjes met een beperking in Nederland vanuit intersectioneel perspectief

Colofon:

Dit rapport is tot stand gekomen in opdracht en met financiering van het **Netwerk VN-Vrouwenverdrag** en in samenwerking met de **Alliantie VN-Verdrag Handicap**.

Auteur:

Linda Mans

Uitgave:

Stichting Netwerk VN-Vrouwenverdrag

Jan van Nassastraat 102

2596 BW Den Haag

E: schaduwrapportage@gmail.com

www.vn-vrouwenverdrag.nl

Het Netwerk VN-Vrouwenverdrag is een open samenwerkingsverband tussen Atria kennisinstituut voor emancipatie en vrouwengeschiedenis, Choice for Youth & Sexuality, CoMensha, Emancipator, Femmes for Freedom, Marokkaanse Vrouwenvereniging Nederland, Movisie, Nederlandse Vereniging voor Vrouwenbelangen, Vrouwenarbeid en Gelijk Staatsburgerschap, Nederlandse Vrouwenraad, RESPECT Network NL, SEDA, Studie- en Informatiecentrum Mensenrechten van de Universiteit Utrecht, TIYE International, Vereniging voor Vrouw en Recht Clara Wichmann, WO=MEN Dutch Gender Platform, YWCA en diverse onafhankelijke experts.

© Netwerk VN-Vrouwenverdrag, maart 2024

Met bronvermelding mag de tekst worden overgenomen.

INHOUDSOPGAVE

1	INLEIDING	4
2	CONTEXT - MENSENRECHTENVERDRAGEN	5
2.1	NEDERLANDSE GRONDWET, VN-VROUWENVERDRAG EN VN-VERDRAG HANDICAP	5
2.2	GENERAL COMMENT 3 OVER ARTIKEL 6 RECHTEN VAN VROUWEN EN MEISJES (VN-VERDRAG HANDICAP) EN VERDRAG VAN ISTANBUL	5
3	KNELPUNTEN GENDER & HANDICAP IN NEDERLAND VANUIT INTERSECTIONEEL PERSPECTIEF	7
3.1	VRIJHEID VAN UITBUITING, GEWELD EN MISBRUIK	7
3.2	SEKSUELE EN REPRODUCTIEVE GEZONDHEID EN RECHTEN EN RESPECT VOOR HUIS EN GEZIN	9
3.3	RECHT OP GEZONDHEID	10
3.4	STEREOTYPEN	11
3.5	TOEGANKELIJKHEID	11
3.6	HUMANITAIRE NOODSITUATIES	12
3.7	GELIJKHEID VOOR DE WET	12
3.8	TOEGANG TOT DE RECHTER EN TOEGANG TOT HET RECHT	12
3.9	VRIJHEID EN VEILIGHEID VAN PERSONEN	13
3.10	SCHADELIJKE PRAKTIJKEN	14
3.11	AUTONOMIE	16
3.12	ONDERWIJS	16
3.13	WERKGELEGENHEID EN SOCIALE ZEKERHEID	17
3.14	DEELNAME AAN HET POLITIEKE EN OPENBARE LEVEN	17
4	UITKOMSTEN VAN DE INTERVIEWS	19
5	DISCUSSIE	20
6	CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN	21
	ANNEX	23

1 INLEIDING

Vrouwen en meisjes (inclusief trans personen) en non-binaire personen met een beperking hebben te maken met de intersectie van discriminatievormen die kunnen leiden tot specifieke vormen van achterstelling en discriminatie, zowel op basis van gender (genderidentiteit/ genderexpressie/ geslacht) als op basis van handicap/beperking. Andere discriminatiegronden kunnen daar gelijktijdig op inwerken (zoals migratieachtergrond, huidskleur, leeftijd, religie, enzovoort).

Dit rapport bevat een overzicht van de grootste knelpunten en verschillende vormen van discriminatie op het gebied van gender & handicap in Nederland vanuit een intersectioneel perspectief. In opdracht van het Netwerk VN-Vrouwenverdrag en in samenspraak met de Alliantie VN-Verdrag Handicap is deze informatie verzameld.

Het rapport is relevant voor zowel het Netwerk VN-Vrouwenverdrag als voor de Alliantie VN-Verdrag Handicap om richting de Verdragscomités van het VN-Vrouwenverdrag en VN-Verdrag Handicap te rapporteren over de specifieke situatie van vrouwen en meisjes met een beperking in Nederland. Dit betreft vrouwen en meisjes inclusief trans personen en non-binaire personen, ook waar het in dit rapport niet expliciet wordt vermeld.¹ Ook andere partijen kunnen deze informatie gebruiken om via hun lobby de positie van vrouwen en meisjes met een beperking in Nederland te verbeteren.

Over hoeveel mensen hebben we het? De Rijksoverheid vermeldt dat in Nederland 2 miljoen mensen een beperking hebben. Ze hebben een lichamelijke of verstandelijke beperking, hebben psychische problemen of een chronische ziekte.² Ruwweg de helft ervan is vrouw. Een recente schatting van het aantal trans personen betreft 2,2% van de Nederlandse bevolking. Hiervan identificeert zich 1,8% niet uitsluitend of geheel niet als man of vrouw en wordt als non-binair aangeduid. De overige 0,4% betreffen trans mannen en vrouwen.³ Onder neurodivergente mensen wordt meer genderdiversiteit gevonden.⁴

¹ Beide VN-Verdragen includeren trans vrouwen en intersekse personen. Non-binaire personen die als vrouw gesocialiseerd zijn, worden niet expliciet genoemd. Het toezichhoudend Comité van het VN-Vrouwenverdrag heeft besloten Algemene Aanbeveling nr. 41 op te stellen over genderstereotypen, waarmee ze de eigen genderbiases tracht te doorbreken. (Verwachte bespreking in 2025.)

² Rijksoverheid. Rechten van mensen met een beperking

³ Rutgers (2023). Kiezen voor een "X", Onderzoek naar de behoefte aan een non-binaire Geslachtsregistratie. Rutgers, Utrecht.

⁴ Warrier V, et al (2020). Elevated rates of autism, other neurodevelopmental and psychiatric diagnoses, and autistic traits in transgender and gender-diverse individuals. Nat Commun. 7;11(1):3959.

2 CONTEXT - MENSENRECHTENVERDRAGEN

2.1 Nederlandse grondwet, VN-Vrouwenverdrag en VN-Verdrag Handicap

In artikel 1 van de Nederlandse grondwet is sinds begin 2023 verankerd dat ook discriminatie wegens handicap en seksuele gerichtheid verboden is. De huidige bewoording van artikel 1 is: "Allen die zich in Nederland bevinden, worden in gelijke gevallen gelijk behandeld. Discriminatie wegens godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, ras, geslacht, handicap, seksuele gerichtheid of op welke grond dan ook, is niet toegestaan."⁵

Nederland heeft zich in 1991 gebonden aan het Vrouwenverdrag van de Verenigde Naties. De officiële naam is 'Verdrag inzake de Uitbanning van alle Vormen van Discriminatie van Vrouwen'.⁶ Het VN-Vrouwenverdrag benoemt niet expliciet vrouwen en meisjes met een beperking. Maar Algemene Aanbeveling nr. 18 'Gehandicapte vrouwen' van het CEDAW-Comité uit 1991⁷, wijst erop dat vrouwen met een beperking te maken hebben met dubbele gronden voor discriminatie en onderkent de schaarste aan gegevens hierover. Daarom roept het Comité de staten die partij zijn op om een oplossing te zoeken voor de bijzondere situatie van deze groep en hierover te rapporteren. Ook moeten staten de deelname waarborgen van vrouwen en meisjes met een beperking op alle gebieden van het sociale en culturele leven.

Het VN-Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap (VN-Verdrag Handicap) uit 2006 bevordert, beschermt en waarborgt de mensenrechten van mensen met een beperking. Dit verdrag is in 2016 in Nederland in werking getreden. Het VN-Verdrag Handicap houdt bij het streven naar gelijke behandeling van mensen met een beperking rekening met verschillen tussen vrouwen en mannen en wijdt artikel 6 aan vrouwen met een beperking. Ook andere artikelen uit het verdrag bevatten beginselen die specifiek relevant zijn voor vrouwen en meisjes en raken aan kwesties van ongelijkheid en intersectionele discriminatie waarmee zij te maken hebben. Het Comité dat toezicht houdt op het VN-Verdrag handicap heeft in 2016 in General Comment (GC) 3 nadere duiding gegeven aan de reikwijdte van artikel 6 VN Verdrag handicap.

2.2 General Comment 3 over artikel 6 rechten van vrouwen en meisjes (VN-Verdrag Handicap) en Verdrag van Istanbul

Artikel 6 van het VN-Verdrag Handicap verbiedt discriminatie van vrouwen met een beperking en bevordert gelijke kansen en gelijke resultaten. Het is een bindende bepaling. Vrouwen en meisjes met een beperking worden vaker gediscrimineerd dan mannen en jongens met een beperking en vrouwen en meisjes zonder beperking. Staten moeten daarom passende maatregelen nemen om de positie van vrouwen en meisjes met een beperking te verbeteren. Een belangrijk uitgangspunt van GC 3 is dat vrouwen en meisjes geen homogene groep vormen.

Volgens GC 3 dienen de Staten een tweesporen-aanpak te volgen. Het eerste spoor betreft het systematisch integreren van de belangen en rechten van vrouwen en meisjes met een beperking in alle nationale actieplannen, strategieën en beleidsmaatregelen met betrekking tot vrouwen, kinderen en handicaps. Het gaat daarbij ook om sectorale plannen over bijvoorbeeld

⁵ Rijksoverheid. 17 februari 2023. [Minister Bruins Slot tekent Grondwetswijziging artikel 1.](#)

⁶ In het Engels: 'Convention of the Elimination of All forms of Discrimination against Women' (CEDAW).

⁷ Te vinden via de website van het [Netwerk VN-Vrouwenverdrag](#). Het CEDAW-Comité geeft in Algemene Aanbevelingen nader duiding van het Vrouwenverdrag geeft.

gendergelijkheid, gezondheid, geweld, onderwijs, politieke participatie, werkgelegenheid, toegang tot de rechter en sociale bescherming. Spoor twee gaat om het nemen van gerichte actie specifiek voor vrouwen en meisjes met een beperking, die moet worden gemonitord.

Artikel 6 is in het bijzonder verweven met de bepalingen die betrekking hebben op geweld tegen vrouwen met een beperking (artikel 16) en op seksuele en reproductieve gezondheid en rechten, met inbegrip van respect voor thuis en het gezin (artikelen 23 en 25). Andere relevante artikelen beslaan bijvoorbeeld bevordering van bewustwording van samengestelde stereotypen waaraan vrouwen en meisjes met een beperking worden blootgesteld (artikel 8); onderwijs (artikel 24); en participatie in het politieke en openbare leven (artikel 29).

Ook het Verdrag van de Raad van Europa inzake het voorkomen en bestrijden van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld (Verdrag van Istanbul) is voor vrouwen met een beperking van belang. Het toezichthoudend comité (Groep van deskundigen inzake actie tegen geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld - GREVIO) heeft oog voor groepen die specifieke risico's lopen slachtoffer te worden van geweld, onder wie vrouwen met een beperking.⁸

⁸ GREVIO's evaluatierapport Nederland (2020).

3 KNELPUNTEN GENDER & HANDICAP IN NEDERLAND VANUIT INTERSECTIONEEL PERSPECTIEF

Dit hoofdstuk beoogt een eerste overzicht te geven van knelpunten rondom gender en handicap in Nederland vanuit een intersectioneel perspectief met de onderwerpen uit GC 3 als leidraad. Het legt per onderwerp een relatie tussen de verschillende artikelen van het VN-Verdrag Handicap, het VN-Vrouwenverdrag en het Verdrag van Istanbul en beschikbare informatie en onderzoeksresultaten. Tabel 1 (zie annex) biedt een schematisch overzicht van deze verbanden tussen de verschillende verdragen over vrouwen en meisjes met een beperking. Stereotypering, bijvoorbeeld, werkt op velerlei manieren door voor vrouwen en meisjes met een beperking en komt in verschillende verdragsartikelen als knelpunt terug.

3.1 Vrijheid van uitbuiting, geweld en misbruik

Vrouwen met een beperking lopen een groter risico op geweld, uitbuiting en misbruik in vergelijking met andere vrouwen.⁹ Dat geldt meer specifiek voor vrouwen en meisjes functionerend op het niveau van een licht verstandelijke beperking.¹⁰ Goede signalering, opvang en voorlichting zijn van belang om (de gevolgen van) uitbuiting voor hen tegen te gaan. CoMensha (Coördinatiecentrum tegen Mensenhandel) en Koraal (organisatie voor jeugdhulp, gehandicaptenzorg, speciaal onderwijs en (begeleiding naar) werk) werken samen om dit thema landelijk op de agenda zetten. Met het 'Nationaal gesprek Uitbuiting & LVB' brengen ze knelpunten in kaart rondom de problematiek uitbuiting bij mensen die functioneren op het niveau van een licht verstandelijke beperking.¹¹

In Nederland zijn vooral vrouwen met een licht verstandelijke beperking vaker slachtoffer van seksueel geweld: 61% van hen geeft aan dit te hebben meegemaakt. Dat is veel hoger dan bij vrouwen zonder beperking en dan bij jongens en mannen met een beperking.¹² Recenter onderzoek bevestigt dit beeld.¹³ Uit onderzoek in opdracht van het College voor de Rechten van de Mens blijkt dat vrouwen met een beperking zich vaker dan anderen in een afhankelijkheidspositie bevinden, bijvoorbeeld bij het uitvoeren van de dagelijkse bezigheden of wanneer iemand in een zorginstelling woont en afhankelijk is van zorgprofessionals. Er wordt

⁹ Vrijheid van uitbuiting, geweld en misbruik (art.16) VN-Verdrag Handicap relateert aan Algemene Aanbeveling nr. 35 over gendergerelateerd geweld tegen vrouwen (een update van Algemene Aanbeveling nr. 19) en het Verdrag van Istanbul

¹⁰ Landelijk Kenniscentrum LVB. [LVB & Uitbuiting](#)

¹¹ Jaarverslag 2021 Comensha. LVB staat voor mensen die functioneren op het niveau van een licht verstandelijke beperking.

¹² Van Berlo, W., et al. (2011). [Beperkt weerbaar. Een onderzoek naar seksueel geweld bij mensen met een lichamelijke, zintuiglijke of verstandelijke beperking](#). NB: Vrouwen met een lichamelijke of zintuiglijke beperking maken niet vaker seksueel geweld mee dan vrouwen zonder beperking. Wel is de aard van het seksueel geweld ernstiger. De plegers zijn meestal mannen, en meestal bekenden van het slachtoffer.

¹³ Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Geweld tegen Kinderen bracht twee onderzoeken naar buiten. In 2020 betrof het '[Vertrouwen in veerkracht – Een casuïstiekonderzoek naar \(de aanpak van\) seksueel geweld tegen jonge vrouwen in Amsterdam](#)' en in 2022 '[Brede blik op slachtofferschap. Achtergronden van slachtoffers van seksueel geweld tegen kinderen en seksuele uitbuiting](#)'.

makkelijker over hun grenzen heen gegaan en wanneer vrouwen met een beperking melding maken van seksueel geweld, worden ze niet altijd begrepen of geloofd door de omgeving.¹⁴

Het is dus belangrijk bij het aanpakken van (seksueel) geweld tegen vrouwen extra aandacht te besteden aan vrouwen met een beperking.¹⁵ Het VN-Verdrag Handicap verplicht bovendien dat vrouwen met een beperking worden betrokken bij het maken van beleid dat gericht is op het aanpakken van (seksueel) geweld.¹⁶ De Nederlandse regering doet momenteel geen van beide.¹⁷ Zowel ngo's als het CEDAW-Comité hebben vaker gewezen op het gebrek aan systematische dataverzameling door de Nederlandse overheid over geweld tegen vrouwen, uitgesplitst naar o.a. soort geweld en groepen slachtoffers, zoals vrouwen met een beperking (en zo mogelijk uitgesplitst naar vorm van beperking).¹⁸

In 2020 heeft GREVIO de Nederlandse regering sterk aangemoedigd om procedures, protocollen en trainingsprogramma's te ontwikkelen om de behandeling en hulpverlening toegankelijk te maken voor alle slachtoffers van seksueel geweld, inclusief vrouwen met een lichamelijke beperking en in het bijzonder vrouwen met een verstandelijke beperking.¹⁹ Uit onderzoek van Regioplan in 2021 blijkt dat niet elke gemeente voorziet in de vereiste gespecialiseerde ondersteuning en opvang voor meisjes en vrouwen met een handicap en slachtoffers van huiselijk en seksueel geweld.²⁰ Bovendien constateren ngo's een gebrek aan kennis over migrantenvrouwen met een handicap, die mogelijk een hoger risico lopen op huiselijk geweld en isolatie vanwege taboes rond hun handicap binnen hun familie/gemeenschap. Dit werpt extra barrières op om toegang te krijgen tot steun en zorg.²¹ Erkenning daarvan is nodig om slachtoffers van huiselijk en seksueel geweld beter te beschermen en steun te kunnen bieden. Dat geldt ook voor mensen die asiel aanvragen in Nederland en mogelijk te maken hebben gehad met seksueel geweld. Zij lopen het risico om opnieuw getraumatiseerd te raken in de asielprocedure, zo blijkt uit onderzoek van Amnesty en het Instituut voor Mensenrechten en Medisch Onderzoek (iMMO). Amnesty en iMMO bevelen aan dat Nederland maatregelen neemt om ervoor te zorgen dat gendergerelateerde asielaanvragen worden behandeld in een eerlijke en efficiënte asielprocedure, die ook in lijn is met verschillende mensenrechtenverdragen.²² Dat vereist van betrokkenen een aanpak die gender- en traumasensitief is en dat ze intersectionele

¹⁴ Regioplan (2018), Geweld tegen meisjes en vrouwen met een beperking. Invulling van mensenrechtelijke verplichtingen in Nederland: een inventarisatie.

¹⁵ College voor de rechten van de mens (8 mei 2023). Hoe gender(on)gelijk is Nederland? Hoe zit het met vrouwen en meisjes met een beperking?

¹⁶ Ibid voetnoot 14. (Regioplan)

¹⁷ Antwoorden op vragen van het Comité voor de Rechten van Personen met een Handicap over de initiële rapportage van Nederland over het Internationaal Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap, d.d. 07-12-2022.

¹⁸ Netwerk VN-Vrouwenverdrag (6 juni 2021). Women's rights beyond gender neutrality: in words and in action. Dutch Shadow Report 2021 for 'list of issues prior to reporting' Presession CEDAW, July 2021.

¹⁹ Ibid voetnoot 8. (GREVIO's evaluatierapport)

²⁰ Regioplan (2021), Gendersensitiviteit in de Nederlandse aanpak van huiselijk geweld: nadere concretisering van de GREVIO-aanbevelingen.

²¹ Netwerk VN-Vrouwenverdrag (30 maart 2023). The NGOs' comments on the reply of the Netherlands to the reporting form on the implementation of the Recommendation of the Committee of the Parties on 30 January 2020 (IC-CP/Inf(2023)3).

²² Amnesty International & Instituut voor Mensenrechten en Medisch Onderzoek (2023). Seksueel geweld: blinde vlek in de asielprocedure? Amnesty International, Amsterdam.

discriminatie kunnen onderscheiden. Vermoed wordt dat dit nog sterker geldt voor vrouwen met een verstandelijke en/of lichamelijke beperking.

3.2 Seksuele en reproductieve gezondheid en rechten en respect voor huis en gezin

Het VN-Comité Handicap constateert dat de seksuele & reproductieve rechten van vrouwen met een beperking in de verdrukking kunnen komen.²³ Hieronder valt het recht om vrije keuzes te maken over seks en het krijgen van kinderen. Dit hangt nauw samen met het grondbeginsel autonomie dat in het VN-verdrag handicap staat. Ook hangt het samen met stereotypering van vrouwen met een beperking, dat een serieuze impact heeft op hun uitoefening van deze rechten. Gangbare vooroordelen zijn dat vrouwen met een beperking asexueel of juist hyperseksueel zijn, irrationeel zijn, en/of niet in staat zijn om voor zichzelf of voor kinderen te zorgen, zo stelt het VN-Comité Handicap verder.

Door bestaande vooroordelen en stereotypes ontvangen vrouwen met een beperking soms gebrekkige of geen seksuele voorlichting.²⁴ Volgens onderzoek van Fiom en Rutgers, komt dit doordat zorgprofessionals lang niet altijd oog hebben voor de seksualiteit en een eventuele kinderwens van vrouwen met een beperking. Dit geldt met name voor vrouwen met een (licht) verstandelijke beperking, die vaak geen goede uitleg krijgen over (anti)conceptie of dit verplicht moeten gebruiken.²⁵ Middels een beleidsvisie heeft de minister voor Langdurige Zorg en Sport toegezegd de komende jaren toe te werken naar de verbetering van intimiteits- en seksualiteitsbeleving voor mensen met een beperking. Een van de doelen is dat mensen met een beperking, naast en zorgprofessionals in staat zijn om hun eigen grenzen aan te geven, zowel in de context van de normale intimiteit- en seksualiteitsbeleving, als bij seksueel grensoverschrijdend gedrag en/of seksueel geweld.²⁶ De minister houdt in de beleidsvisie de werkdefinitie van de Wereldgezondheidsorganisatie aan van seksualiteit, welke ook geslacht, genderidentiteit en -rollen, seksuele geaardheid omvat. Maar ze werkt dit niet nader uit in de beleidsvisie.

Gemeenten, organisaties en sociaal professionals kunnen bijdragen aan het versterken van de positie van lhbt+ personen met een beperking, stelt Movisie in een handreiking.²⁷ Een diverse groep lhbt+ personen met een beperking ervaart knelpunten binnen lhbt+ gemeenschappen. Activiteiten gericht op lhbt+ personen zijn bijvoorbeeld niet altijd toegankelijk voor personen met een (on)zichtbare lichamelijke, verstandelijke beperking, zintuiglijke beperking en een psychiatrische kwetsbaarheid en lhbt+ personen met een beperking zijn minder zichtbaar dan

²³ Seksuele en reproductieve gezondheid en rechten, inclusief respect voor huis en gezin (VN-Verdrag Handicap art. 23 en 25) relateert aan VN-Vrouwenverdrag art. 5 (uitbanning vooroordelen) en art. 12 (recht op gezondheidszorg)

²⁴ Ibid voetnoot 15. (College voor de rechten van de mens, 8 mei 2023)

²⁵ Van Lisdonk, J., Dalmijn, E. en Cense, M. (2016). 'Gewoon gezellig, met zo'n buik'; Tienerzwangerschap bij meiden met een lichte verstandelijke beperking. Rutgers, Soa Aids Nederland en Fiom.

²⁶ Kamerstukken II, 2023-2024, 32 239, nr. 14. Brief regering. Beleidsvisie intimiteit en seksualiteit voor mensen met een beperking. Het commissiedebat van de Vaste commissie voor volksgezondheid, welzijn en sport over Gehandicaptenbeleid, waarin deze brief wordt besproken, moet nog plaatsvinden (begin 2024).

²⁷ Movisie (2022). De positie van lhbt+ personen met een beperking versterken. Handreiking lhbt+ emancipatie.

personen zonder beperking. Ook zijn activiteiten en beleid gericht op mensen met een beperking niet altijd ingesteld op lhbt+ personen.

Mensen met een beperking of chronische ziekte hebben net als ieder ander het recht om een gezin te stichten. Ouders die vanwege een beperking of chronische ziekte fysiek minder goed in staat zijn om bepaalde praktische zaken van de opvoeding op zich te nemen, kunnen aanspraak maken op ondersteuning vanuit de gemeente (Wet maatschappelijke ondersteuning). Dit is echter niet eenvoudig, blijkt uit een enquête-onderzoek van Leder(In).²⁸ Zo'n 70% van degenen die de enquête hebben ingevuld, ervaart de processen voor het aanvragen van ondersteuning bij hun gemeente als moeilijk of zeer moeilijk. En iets meer dan de helft van degenen die daadwerkelijk een aanvraag indienen bij hun gemeente, krijgt in eerste instantie een afwijzing.

3.3 Recht op gezondheid

Het VN-Comité vraagt extra aandacht voor het recht op gezondheid van vrouwen met een beperking.²⁹ Zo zijn gezondheids- en revalidatiediensten voor vrouwen met een beperking niet altijd toegankelijk. Dat kan bijvoorbeeld een ontoegankelijk gebouw zijn, of een behandelkamer van een gynaecoloog of verloskundige die niet geschikt is voor vrouwen met een beperking. Maar het kan ook gaan over een psychiater die onvoldoende let op de verschillen tussen mannen en vrouwen.³⁰ Autisme en ADHD bij vrouwen wordt bijvoorbeeld door zorgprofessionals vaak niet als zodanig herkend. Uit een onderzoek van de alliantie Gender en GGZ, blijkt dat bij 46% van de aan het onderzoek deelnemende vrouwen eerst een onjuiste diagnose is gesteld.³¹ Ook wordt gesignaleerd dat artsen bij dikke mensen en met name bij dikke vrouwen niet altijd op zoek gaan naar de werkelijke diagnose, maar bij allerlei problematiek eerst en vooral aansporen om af te vallen. Soms wordt niet tegen de dikke persoon, maar tegen diens partner gepraat.³²

Onderzoek naar de toename in en veranderingen van de vraag naar transzorg laat zien dat mensen met een licht verstandelijke beperking drempels in transzorg en de toegankelijkheid ervan ervaren. De transzorg ervaren zij op dit moment niet inclusief door gebrek aan toegankelijk taal, en door gebrek aan zorgprofessionals met affiniteit met hun doelgroep. Zorgprofessionals in dat onderzoek gaven aan dat onder andere trans personen met autisme of een licht verstandelijke beperking voor complexere zorgvragen kunnen zorgen.³³ Om zorg- en hulpverleningsprofessionals handvatten te bieden om trans personen met een licht

²⁸ Leder(In), 2023. 'Had je maar niet aan kinderen moeten beginnen'. Ondersteuning aan ouders die vanwege een beperking of chronische ziekte fysiek minder goed in staat zijn om bepaalde praktische zaken van de opvoeding op zich te nemen.

²⁹ Gezondheid en revalidatie (VN-Verdrag Handicap art. 25 en 26) relateert aan VN-Vrouwenverdrag art. 12 (recht op gezondheidszorg)

³⁰ Ibid voetnoot 15. (College voor de rechten van de mens, 8 mei 2023)

³¹ WomenInc & MIND (2021). Rapportage Gender en GGZ; Verkenning sekse- en genderverschillen in de geestelijke gezondheidszorg.

³² EenVandaag (13 november 2021). Veel dikke mensen ervaren gewichtsdiscriminatie in de zorg: 'Ga maar diëten, wordt er direct gezegd'.

³³ Das, E. c.s. (2023). Mijn gender, wiens zorg? Onderzoek naar de toename in en veranderingen van de vraag naar transgenderzorg. Radboud Universiteit.

verstandelijke beperking beter te kunnen ondersteunen is het platform Trans Toegankelijk opgericht.³⁴

3.4 Stereotypen

Vrouwen met een beperking hebben te kampen met samengestelde stereotypen die bijzonder schadelijk kunnen zijn, merkt het VN-Comité op.³⁵ Stereotypen over gender en handicaps die vrouwen met een beperking treffen (in aanvulling op in 3.2 genoemde stereotypen), zijn onder meer: belastend zijn voor anderen; kwetsbaar zijn; slachtoffer zijn of inferieur zijn.

Bewustmaking kan hierin positieve verandering brengen. De Nederlandse regering stelt in haar rapport aan het VN-Comité Handicap, dat het daarom heeft ingezet op het creëren van een landelijke beweging voor meer toegankelijkheid van mensen met een beperking.³⁶ De regering geeft verschillende voorbeelden van campagnes dat het heeft gevoerd en benadrukt dat belangenorganisaties voor mensen met een beperking erbij betrokken waren.

Ngo's vinden echter dat de regering te weinig doet om stereotypen en discriminerende beelden in de media aan te pakken.³⁷ De vertegenwoordiging van vrouwen in non-fictieprogramma's op TV is laag (36% in het algemeen, met een daling tot 23% voor politici of deskundigen). Deze cijfers zijn nog dramatischer als het gaat om de vertegenwoordiging van oudere vrouwen, zwarte, migranten- en vluchtelingen-, moslim- en lbtv-vrouwen of vrouwen met een beperking.

3.5 Toegankelijkheid

Het VN-Comité Handicap vraagt aandacht voor gender- en/of handicapaspecten in beleid met betrekking tot de fysieke omgeving, vervoer, informatie en communicatie, met inbegrip van informatie- en communicatietechnologieën en -systemen.³⁸ Zowel in verstedelijkte gebieden als op het platteland. Het Comité stelt ook dat dit vooral relevant is in termen van de toegang van vrouwen met een handicap tot 'safe houses', ondersteunende diensten en procedures die effectieve en zinvolle bescherming bieden tegen geweld, misbruik en uitbuiting, of in termen van het verstrekken van gezondheidszorg, met name reproductieve gezondheidszorg. Onder 3.1 is al gesteld dat onderzoek laat zien dat niet elke gemeente voorziet in de vereiste gespecialiseerde ondersteuning en opvang voor meisjes en vrouwen met een handicap en slachtoffers van huiselijk en seksueel geweld.³⁹ Ook de toegankelijkheid van de vrouwenopvang voor vrouwen met een beperking laat nog te wensen over. Dat betreft zowel een gebrek aan informatie op de betreffende websites over de (fysieke) toegankelijkheid van deze locaties, als de toegankelijkheid van de websites zelf.⁴⁰

³⁴ Movisie. 21 juni 2023. [Transgender personen met een LVB hebben recht op goede ondersteuning](#)

³⁵ Bewustmaking (VN-Verdrag Handicap art.8) relateert aan VN-Vrouwenverdrag art. 5 (Uitbanning vooroordelen)

³⁶ Ibid voetnoot 17 (Antwoorden op vragen...)

³⁷ Ibid voetnoot 21 (Netwerk VN-Vrouwenverdrag)

³⁸ Toegankelijkheid (VN-Verdrag Handicap art.9) relateert aan Algemene Aanbeveling nr. 28 (2010) van het VN-Vrouwenverdrag

³⁹ Regioplan (2021), [Gendersensitiviteit in de Nederlandse aanpak van huiselijk geweld](#): nadere concretisering van de GREVIO-aanbevelingen.

⁴⁰ Persoonlijke communicatie beleidsmedewerker ngo.

3.6 Humanitaire noodsituaties

In situaties van gewapend conflict, bezetting van gebieden, natuurrampen en humanitaire noodsituaties lopen vrouwen met een beperking een verhoogd risico op seksueel geweld en hebben ze minder kans op toegang tot herstel- en rehabilitatiediensten of toegang tot de rechter.⁴¹ Volgens het VN-Comité Handicap lopen vrouwelijke vluchtelingen, migranten en asielzoekers met een beperking mogelijk ook een verhoogd risico op geweld omdat hun het recht op toegang tot gezondheids- en rechtsstelsels wordt ontzegd vanwege hun staatsburgerschap. De Algemene Aanbeveling nr. 37 (2018) van het CEDAW-Comité gaat over de gendergerelateerde dimensies van rampenrisicovermindering in de context van klimaatverandering.⁴² Het CEDAW-Comité vroeg in 2021 in lijn met deze Algemene Aanbeveling de Nederlandse regering om informatie over deelname van vrouwen, met inbegrip van vrouwen met een handicap, plattelandsvrouwen en oudere vrouwen, aan het ontwerp, de goedkeuring en de uitvoering van programma's inzake klimaatverandering, milieubeleid en rampenrisico-vermindering.⁴³ Het antwoord van de regering dat het geen apart nationaal beleid heeft om de deelname van vrouwen aan de energietransitie te stimuleren, getuigt niet van inzicht in verdragsverplichtingen.⁴⁴

3.7 Gelijkheid voor de wet

Het VN-Comité Handicap geeft aan dat vrouwen met een beperking, vaker dan mannen met een beperking en vaker dan vrouwen zonder beperking, het recht op handelingsbekwaamheid wordt ontzegd.⁴⁵ Het VN-Comité vraagt aan de Nederlandse regering of zij naar leeftijd, geslacht en handicap uitgesplitste gegevens kan verstrekken over personen die onder een stelsel van vervangende besluitvorming vallen, zoals bewind, curatele, mentorschap en voogdij. In de registratiesystemen van de rechtspraak worden echter geen gegevens over geslacht of handicap vastgelegd, antwoordde de Nederlandse regering.⁴⁶

3.8 Toegang tot de rechter en toegang tot het recht

Het VN-Comité Handicap stelt dat vrouwen met een beperking worden geconfronteerd met belemmeringen bij de toegang tot de rechter, ook met betrekking tot uitbuiting, geweld en misbruik.⁴⁷ Dit heeft te maken met heersende schadelijke stereotypen, discriminatie en gebrek aan procedurele en redelijke aanpassingen, waardoor hun geloofwaardigheid in twijfel kan worden getrokken en hun beschuldigingen kunnen worden afgewezen. De Algemene Aanbeveling nr. 33 van het VN-Vrouwenverdrag stelt expliciet dat speciale aandacht aan de toegang tot rechtsstelsels voor vrouwen met een handicap moet worden besteed. Volgens het College voor de Rechten van de Mens moet de overheid onder meer een nationaal actieplan

⁴¹ Risicovolle situaties en humanitaire noodsituaties (VN-Verdrag Handicap art. 11) relateert aan VN-Vrouwenverdrag Algemene Aanbeveling nr. 37 (2018)

⁴² [Nederlandse samenvatting van deze Algemene Aanbeveling nr. 37.](#)

⁴³ CEDAW/C/NLD/QPR/7

⁴⁴ CEDAW/C/NLD/7

⁴⁵ Gelijke erkenning voor de wet (VN-Verdrag Handicap art.12) relateert aan VN-Vrouwenverdrag art. 15 (gelijkheid voor de wet)

⁴⁶ Ibid voetnoot 17 (Antwoorden op vragen...)

⁴⁷ Toegang tot de rechter (VN-Verdrag Handicap art.13) relateert aan VN-Vrouwenverdrag Algemene Aanbeveling nr. 33 over toegang tot het recht van vrouwen (ook 'access to justice' genoemd)

ontwikkelen om de rechtsbescherming van mensen met een beperking te garanderen.⁴⁸ De Alliantie VN-Verdrag Handicap geeft aan dat mensen met een verstandelijke beperking in zorginstellingen die slachtoffer zijn van geweld hun weg niet vinden naar politie of hulpverleners.⁴⁹ In 2023 kreeg de Tweede Kamer het onderzoeksrapport naar Laagdrempelige hulp voor slachtoffers en plegers van geweld in afhankelijkheidsrelaties aangeboden.⁵⁰ Het onderzoek heeft aandacht voor factoren die te maken hebben met het slachtoffer of de pleger, zoals sekse, leeftijd, migratieachtergrond, geloofsovertuiging, genderexpressie, seksualiteit, lichamelijke en/of verstandelijke beperking.⁵¹ De onderzoekers concluderen onder meer dat ondanks het enorme aanbod, slechts een klein aantal van de slachtoffers van geweld in afhankelijkheidsrelaties wordt bereikt. Het aanbod voor bepaalde specifieke doelgroepen, waaronder mensen (m/v/x) met een lichamelijke of verstandelijke beperking, moet worden verbeterd. De staatssecretaris van VWS nam conclusies en aanbevelingen van het onderzoek ter harte en wenst het veld goed te betrekken bij de beleidsvorming en -uitvoering op dit onderwerp.⁵² Een vervolgdebat hierover heeft nog niet plaatsgevonden.

3.9 Vrijheid en veiligheid van personen

Mensenrechtenschendingen met betrekking tot vrijheidsbeneming hebben onevenredig grote gevolgen voor vrouwen met een verstandelijke of psychosociale handicap en voor vrouwen in een institutionele omgeving.⁵³ Dat stelt het VN-Comité Handicap. De Wet verplichte geestelijke gezondheidszorg (Wvggz), die op 1 januari 2020 in Nederland in werking trad, maakt het mogelijk om patiënten die door een psychische aandoening gevaar lopen voor zichzelf of anderen, verplicht te behandelen. Dit moet altijd eerst door een rechter worden getoetst. Uit diverse rechtszaken bleek vervolgens dat ook anticonceptie kon worden voorgeschreven als onderdeel van het verplichte zorgplan, zo onthulde platform Pointer.⁵⁴ De Hoge Raad vindt dat de praktijk meer beperkingen aan patiënten oplegt dan de wet toestaat. Op 9 december 2022 oordeelde de Hoge Raad dat de Wvggz slechts in één geval wel een voldoende duidelijke en voorzienbare grondslag voor verplichte anticonceptie: als een zwangerschap voor de betrokkene medisch onverantwoord is omdat de zwangerschap of de bevalling zelf een aanzienlijk risico meebrengt op levensgevaar of op ernstig lichamelijk letsel of ernstige psychische schade voor de betrokkene

⁴⁸ College voor de Rechten van de Mens. 5 december 2022. [Gecoördineerde aanpak nodig om rechtsbescherming van mensen met een beperking te garanderen](#).

⁴⁹ Alliantie VN-verdrag Handicap (2019). [Schaduwrapportage Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap in Nederland](#).

⁵⁰ Kamerstukken II, 2022–2023, 28 345, nr. 261. [Brief regering over onderzoeksrapport Laagdrempelige hulp voor slachtoffers en plegers van geweld in afhankelijkheidsrelaties](#).

⁵¹ De Wildt, R., Stekete, M., Compagner, M. (2023). [Laagdrempelige hulp voor slachtoffers en plegers van geweld in afhankelijkheidsrelaties](#). Verwey-Jonker Instituut, Utrecht.

⁵² Ibid voetnoot 50. (Kamerstukken)

⁵³ Vrijheid en veiligheid van personen en vrijheid van foltering of wrede, onmenselijke of onterende behandeling of bestraffing (VN-Verdrag Handicap art. 14 en 15) relateert aan VN-Vrouwenverdrag Algemene Aanbeveling nr. 35 over gendergerelateerd geweld tegen vrouwen (een update van Algemene Aanbeveling nr. 19)

⁵⁴ Pointer, 3 februari 2022. [Gedwongen anticonceptie in gesloten jeugdzorg: 'Als je het niet nam, waren er zeker consequenties'](#)

zelf, en als het voorkomen van een zwangerschap daarom noodzakelijk is.⁵⁵ De Alliantie VN-Verdrag Handicap vindt dat de wet moet worden nageleefd en onderstreept dat zowel de Wvggz als de Wet zorg en dwang (Wzd) moeten voldoen aan het VN-verdrag Handicap. Voor de meeste mensen met een verstandelijke beperking die in een instelling wonen, geldt de Wzd; deze wet is anders dan de Wvggz. Recent onderzoek benadrukt dat deze wetten de vrijheid beschermen van de persoon met een verstandelijke beperking om diens eigen leven in te richten. Ze bieden een kader waarbinnen het respecteren van autonomie en zelfbeschikking van personen wordt gestimuleerd, ook op het gebied van seksuele ontwikkeling, zolang de veiligheid en het welzijn van de persoon niet in gevaar worden gebracht.⁵⁶

In haar antwoord aan het CEDAW-Comité geeft de regering aan dat de Dienst Justitiële Inrichtingen inzet op de basisvoorwaarden voor re-integratie na detentie.⁵⁷ Dat zijn inkomen, huisvesting, zorg, identiteitsbewijs, sociaal netwerk en schuldenaangepak, waarbij geen onderscheid naar persoonskenmerken zoals geslacht wordt gemaakt. Recent onderzoek van de Inspectie Justitie en Veiligheid wijst echter uit dat binnen Penitentiare Inrichting Nieuwersluis een cultuur bestaat waarin penitentiair inrichtingswerkers niet-integer gedrag, waaronder seksueel grensoverschrijdend gedrag, kunnen vertonen.⁵⁸ Daarbij is het belangrijk te vermelden dat bijna de helft van de gedetineerden een licht verstandelijke beperking heeft⁵⁹ en vrouwen met een licht verstandelijke beperking een groter risico lopen op geweld, uitbuiting en misbruik in vergelijking met andere vrouwen (zie hst. 3.1). Ook de documentaire 'Zitten en Zwijgen' toont aan dat het ernstig mis kan gaan in vrouwengevangnissen als het gaat om seksueel grensoverschrijdend gedrag.⁶⁰ De Inspectie constateert dat het werken met vrouwelijke gedetineerden anders is dan het werken met mannelijke gedetineerden en dat sommige medewerkers duidelijkheid in hun aansturing missen. Ook acht de Inspectie het belangrijk om specifiek aandacht te vragen voor de balans tussen mannelijke en vrouwelijke medewerkers in de teams. De Inspectie wijst op het onderscheid bij het werken met vrouwelijke gedetineerden, waar tot nu toe geen specifieke aandacht voor was in de opleidingen. Dat was evenmin het geval voor de werving en selectie van personeel.

3.10 Schadelijke praktijken

Vrouwen met een beperking worden vaker aan gedwongen interventies onderworpen dan vrouwen in het algemeen en mannen met een beperking, geeft het VN-Comité Handicap aan.⁶¹

⁵⁵ Hoge Raad, 9 december 2022. [Hoge Raad: verplichte anticonceptie in geestelijke gezondheidszorg alleen bij uitzondering mogelijk om ernstige gezondheidsschade voor betrokkene door zwangerschap of bevalling zelf te voorkomen.](#)

⁵⁶ Billinghamurst K. c.s. (2023). [Veilige zorgrelatie in gehandicaptenzorg](#). Rutgers, expertisecentrum seksualiteit, Disability Studies in Nederland, Hogeschool Rotterdam.

⁵⁷ CEDAW/C/NLD/7 para 105.

⁵⁸ Inspectie Justitie en Veiligheid (31 mei 2023). [Incidentonderzoek PI Nieuwersluis](#).

⁵⁹ Tulp, E. 13 april 2022. [Draaideurcriminelen hebben vaak een licht verstandelijke beperking, hoe houd je hem op het rechte pad?](#) Trouw.

⁶⁰ Kamerstukken II, 2022–2023, 24 587, nr. 918. Vaste commissie voor Justitie en Veiligheid. [Verslag Commissiedebat 4 juli 2023](#). Gevangeniswezen en TBS.

⁶¹ Vrijheid van foltering of wrede, onmenselijke of ontorende behandeling of bestraffing en bescherming van de integriteit van de persoon (VN-Verdrag Handicap art. 15 en 17) relateert aan VN-Vrouwenverdrag art. 1&2 (gendergerelateerde schadelijke praktijken), art. 5 (uitbanning vooroordelen)

Dergelijke gedwongen interventies worden ten onrechte gerechtvaardigd door theorieën over onvermogen en therapeutische noodzaak, worden gelegitimeerd door nationale wetten en kunnen brede publieke steun genieten omdat ze in het vermeende beste belang van de betrokken persoon zijn.

Het Comité vroeg de regering welke maatregelen zijn genomen om er onder meer voor te zorgen dat sterilisatie, abortus of andere onomkeerbare behandelingen of ingrepen bij personen met een handicap, in het bijzonder bij interseksuele personen, niet plaatsvinden zonder hun vrije en geïnformeerde toestemming. Het antwoord van de regering is behandelaars handelen op basis van 'informed consent'. De Alliantie VN-Verdrag Handicap echter wijst erop dat in Nederland nog steeds operaties worden uitgevoerd bij interseks kinderen, zonder hun consent. Uit een recente publicatie van het NNID (Nederlandse organisatie voor sekse diversiteit) blijkt dat de Nederlandse wetgeving, in het bijzonder de wetgeving over proxy consent in relatie tot de rechten van het kind op een open toekomst, op lichamelijke integriteit, en op zelfbeschikking, in strijd is met het internationaal en supranationaal recht. In 2016 riep het CEDAW-Comité de regering op een op rechten gebaseerd protocol te ontwikkelen en te implementeren om ervoor te zorgen dat interseks kinderen en hun ouders zorgvuldig worden geïnformeerd over de diverse opties. Kinderen moeten maximaal betrokken worden in beslissingen over medische interventies en hun keuzes moeten worden gerespecteerd (para 22 f).⁶² Eenzelfde aanbeveling deed het CESCR-Comité in 2017 (para 46-47).⁶³ NNID acht het noodzakelijk en stelt voor interseks mensen te beschermen via een *wettelijke regulering geslachtsbevestigende behandelingen interseks personen*.⁶⁴ Daarmee worden non-consensuele niet-noodzakelijke medische behandelingen op eenzelfde wijze opgenomen in het strafrecht als meisjesbesnijdenis.⁶⁵

Om meer inzicht te verkrijgen in hoe vaak genitale ingrepen worden verricht en hoe besluitvorming hierover tot stand komt, heeft de Nederlandse regering onderzoek laten doen. Daaruit blijkt dat van 2014 tot en met 2020 in Nederland 65 genitale ingrepen zijn verricht bij naar schatting 58 kinderen met Differences of Sex Development (DSD) jonger dan 12 jaar. De besluitvorming om een kind al dan niet te opereren wanneer daar geen medische noodzaak voor bestaat, vindt plaats door zorgprofessionals en ouders samen.⁶⁶ Zorgprofessionals geven aan dat het beleid ten aanzien van genitale ingrepen bij kinderen met DSD de laatste tien jaar veel terughoudender is geworden. Wat besluitvorming extra moeilijk maakt is dat niet altijd goed kan worden ingeschat wat de beste behandeling is, ook al is er veel meer kennis over geslachtsontwikkeling en variaties daarin dan vroeger. De zorgprofessionals zien soms dat juist ouders aandringen op een operatie bij hun kind, bijvoorbeeld omdat zij bang zijn dat hun kind

⁶² CEDAW/C/NLD/CO/6

⁶³ E/C.12/NLD/CO/6

⁶⁴ Van der Have, M.J. (2023). *Misvattingen over interseksie: Op weg naar wettelijke regulering geslachtsbevestigende behandelingen interseks personen*. Nijmegen, Nederland: Stichting NNID.

⁶⁵ Zie ook uitspraken van het VN-Comité tegen Foltering en het VN-Kinderrechtencomité die Nederland hebben gewezen op de schending van deze verdragen door het uitvoeren van operaties op zeer jonge kinderen en Nederland oproepen het uitvoeren van onnodige medische of chirurgische behandelingen op interseks kinderen te verbieden: CAT/C/NLD/CO/7;

⁶⁶ Leemrijse, C., Dulmen, S. van (2022). *Genitale operaties bij kinderen met DSD jonger dan 12 jaar*. Utrecht: Nivel.

later gepest gaat worden, of dat het hebben van (een kind met) DSD in bepaalde omgevingen erg moeilijk ligt. Volgens alle betrokkenen is er een maatschappelijke verantwoordelijkheid om de kennis en acceptatie van mensen met DSD te vergroten, onder meer via publiekscampagnes. Momenteel vindt onderzoek plaats naar een breed gedragen multidisciplinaire kwaliteitsstandaard om de kwaliteit van zorg bij DSD/intersekse te verbeteren.⁶⁷ Ook hebben de verantwoordelijke ministers toegezegd een verkenning te doen samen met betrokkenen en zorgprofessionals hoe niet-noodzakelijke medische behandelingen waar mogelijk kunnen worden voorkomen.⁶⁸

3.11 Autonomie

Het recht van vrouwen met een beperking om hun woonplaats te kiezen kan nadelig worden beïnvloed door culturele normen en patriarchale familiewaarden die autonomie beperken en hen verplichten in een bepaalde woonsituatie te leven.⁶⁹ Aldus, stelt het VN-Comité Handicap, kan meervoudige discriminatie het volledige en gelijkwaardige genot van het recht om zelfstandig te leven en opgenomen te worden in de gemeenschap verhinderen. Dit artikel relateert aan artikel 15 van het VN-Vrouwenverdrag over vrijheid in het kiezen van woon- en verblijfplaats en dat mannen en vrouwen daarin dezelfde rechten moeten hebben. De Alliantie VN-Verdrag Handicap stelt voor dat de regering inkomensafhankelijke eigen bijdragen voor zorg en ondersteuning baseert op het inkomen van individuen, niet van huishoudens en data hierover uitsplitst naar geslacht.⁷⁰ Het College voor de Rechten van de Mens monitort ontwikkelingen rond het recht op zelfstandig leven. Volgens deze monitor had in 2016 41% van de mensen met een lichte tot matige verstandelijke beperking en 6% van de mensen met een ernstige psychische beperking niet zelf gekozen waar zij wilden wonen.⁷¹ In 2020 gaf negen op de tien mensen met een psychische aandoening aan zelf te kunnen kiezen (eventueel met hulp) voor de woonvorm en voor de mensen met wie ze willen wonen. Dit is niet gevraagd aan mensen met een verstandelijke beperking.⁷² Uitsplitsing naar sekse/gender is achterwege gebleven.

3.12 Onderwijs

Volgens het VN-Comité Handicap kunnen schadelijke stereotypen op het gebied van gender en handicap samen leiden tot discriminerende attitudes, beleid en praktijken op het terrein van onderwijs.⁷³ Daarom is het volgens het Comité belangrijk om gegevens te verzamelen over aantallen van leerlingen met een beperking uitgesplitst naar sekse in het speciaal onderwijs en in schoolloopbanen. De regering acht de gegevens over leeftijd en geslacht van leerlingen in het speciaal onderwijs privacygevoelig en verstrekt deze informatie daarom niet aan het Comité.⁷⁴ Volgens ngo's zijn deze cijfers via het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap echter

⁶⁷ ZonMw projecten [Kwaliteitsstandaard DSD](#).

⁶⁸ Kamerstukken II 2022–23, 30420, nr. 384.

⁶⁹ Zelfstandig leven en opgenomen worden in de gemeenschap (VN-Verdrag Handicap art.19) relateert aan VN-Vrouwenverdrag art. 15 (Gelijkheid voor de wet en Vrijheid woon- en verblijfplaats

⁷⁰ Ibid voetnoot 49 (Alliantie VN-verdrag Handicap).

⁷¹ College voor de Rechten van de Mens (september 2018). [Inzicht in inclusie II; Participatie van mensen met een beperking op het gebied van wonen, deel uitmaken van de maatschappij, onderwijs en werk](#).

⁷² Knapen, J. c.s. (2021). [Meting indicatoren monitoring VN-verdrag handicap](#). Utrecht: Nivel.

⁷³ Onderwijs (VN-Verdrag Handicap art.24), VN-Vrouwenverdrag art. 10 (Gelijke rechten op onderwijs)

⁷⁴ Ibid voetnoot 17 (Antwoorden op vragen...), para 22f.

wel bekend.⁷⁵ Ook merken ze op dat het aantal kinderen in speciaal onderwijs toeneemt, maar dat de regering in haar antwoord daarop niet reflecteert. Tegen de aanbeveling van het CEDAW-Comité⁷⁶ in heeft de regering geen specifiek beleid voor meisjes met een handicap in het onderwijs. Een omslag van 'passend' naar meer inclusief onderwijs lijkt eveneens nog ver weg en aan de randvoorwaarden voor 'basis goed onderwijs' is nog niet voldaan.⁷⁷

3.13 Werkgelegenheid en sociale zekerheid

Het VN-Comité Handicap stelt dat naast de algemene belemmeringen waarmee personen met een beperking worden geconfronteerd bij het uitoefenen van hun recht op werk, vrouwen met een beperking ook worden geconfronteerd met specifieke belemmeringen voor hun gelijke deelname op de werkplek.⁷⁸ Voorbeelden daarvan zijn seksuele intimidatie en ongelijke beloning en weinig mogelijkheden om verhaal te halen, evenals fysieke, informatie- en communicatiebarrières.

In Nederland hebben vrouwen met een beperking een grotere afstand tot de arbeidsmarkt dan vrouwen zonder een beperking, of mannen met een beperking. Ongeveer 55% van de vrouwen met een beperking heeft werk. Voor mannen met een beperking is dat ongeveer 66%.⁷⁹ Wanneer vrouwen met een beperking wel werken, ervaren zij eerder problemen bij het werk. Het CBS rapporteerde in 2018 dat 21% van de vrouwen met een beperking of chronische ziekte tegen problemen op het werk aan liepen, tegenover 16% van de mannen met een beperking.⁸⁰ Oorzaken van die problemen zijn bijvoorbeeld psychische vermoeidheidsklachten, vaak of altijd erg snel moeten werken of pestgedrag door leidinggevenden of collega's.

Als gevolg van discriminatie vormen vrouwen een onevenredig groot deel van mensen die in armoede leven, volgens het VN-Comité Handicap. Dat leidt tot een gebrek aan kansen en keuzemogelijkheden, vooral bij het verwerven van formeel inkomen uit arbeid. Het risico op armoede en sociale uitsluiting bij vrouwen met een beperking is in Nederland sinds 2012 toegenomen van 21,1% naar 24,9% in 2016.⁸¹ Dit kan vrouwen ook belemmeren in het uitoefenen van andere rechten, zoals het recht op wonen.⁸²

3.14 Deelname aan het politieke en openbare leven

De stemmen van vrouwen en meisjes met een beperking zijn ondervertegenwoordigd in de openbare besluitvorming.⁸³ Het VN-Comité Handicap geeft aan dat zij door machtsongelijkheid

⁷⁵ OCW in Cijfers. [Ontwikkeling van het aantal leerlingen in het primair onderwijs.](#)

⁷⁶ VN-Vrouwenverdrag Algemene Aanbeveling nr. 36 (2017) over het recht van meisjes en vrouwen op onderwijs

⁷⁷ CEDAW/C/NLD/7 para 70.

⁷⁸ Werkgelegenheid en Sociale bescherming (VN-Verdrag Handicap art.27 en art.28) relateert aan VN-Vrouwenverdrag art. 11 (Gelijke rechten op arbeid en recht op sociale zekerheid)

⁷⁹ ANED (2018). [European Semester 2018/2019 country fiche on disability.](#) The Netherlands.

⁸⁰ Beiro, L.F. (2018). Belemmeringen in werk door ziekte of handicap. Sociaal Bestek, 80, 26-27.

⁸¹ EUSILC UDB 2012 – version 2 of August 2014, published in [Country report on the European semester – Netherlands](#), 2014, p. 16. In: Alliantie VN-verdrag Handicap (2019). [Schaduwrapportage Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap in Nederland.](#)

⁸² Ibid voetnoot 15. (College voor de rechten van de mens, 8 mei 2023)

⁸³ Deelname aan het politieke en openbare leven (VN-Verdrag Handicap art.29) relateert aan VN-Vrouwenverdrag art. 7 (Participatie in het politieke en openbare leven)

en meervoudige discriminatie minder kansen hebben gehad om organisaties op te richten of zich bij organisaties aan te sluiten die kunnen voorzien in hun behoeften als vrouwen, kinderen en personen met een handicap. In Nederland kennen politieke ambtsdragers met een beperking specifieke rechtspositionele voorzieningen, stelt de regeringsrapportage.⁸⁴ Een Actieplan beoogt volgens de regering meer mensen met een beperking in politieke en bestuursfuncties te krijgen door ze dezelfde uitgangspositie te bieden als mensen zonder beperking. Het Actieplan bevat ook suggesties aan politieke partijen en belangenorganisaties.⁸⁵ Ngo's stellen in de schaduwrapportage aan het CEDAW-Comité dat er specifieke maatregelen nodig zijn om ervoor te zorgen dat meer vrouwen in al hun diversiteit vertegenwoordigd zijn in besluitvormingsposities in het politieke en openbare leven.⁸⁶

⁸⁴ Ibid voetnoot 17 (Antwoorden op vragen...)

⁸⁵ Kamerstukken II 2020-2021, 24 170, nr. 240. Actieplan politieke ambtsdragers met een beperking.

⁸⁶ Ibid voetnoot 18. (Netwerk VN-Vrouwenverdrag, 6 juni 2021).

4 UITKOMSTEN VAN DE INTERVIEWS

In de periode oktober-november 2023 hebben drie interviews met in totaal vier respondenten plaatsgevonden. Het betroffen vertegenwoordigers van Ieder(In), Feminists against Ableism en het Commissariaat voor de Media. De respondenten kregen het conceptrapport toegestuurd met daarbij drie hoofdvragen die eveneens leidend waren voor de interviews: of het beeld klopt dat het conceptrapport schetst, welke informatie er mogelijk ontbreekt en welke knelpunten uit het conceptrapport de belangrijkste zijn. Het conceptrapport betrof hoofdstuk 1 t/m 3.

De respondenten vonden dat het conceptrapport een goed beeld schetst en een goed overzicht geeft van de knelpunten die in bestaand onderzoek worden gesignaleerd. Een respondent had graag een idee gekregen van hoe groot de doelgroep is. Deze informatie is toegevoegd aan het introductiehoofdstuk. Verder vergrootte het lezen van de informatie uit het conceptrapport bewustwording van de problematiek waar vrouwen en meisjes met een beperking mee te maken hebben, gaf een respondent aan.

De informatie uit het conceptrapport laat volgens een respondent ook zien dat er weinig of geen uitgesplitste data zijn, dus ook niet over de intersectie vrouwen met een beperking, bijvoorbeeld in relatie tot gendergerelateerd geweld. Weinig of geen data betekent volgens deze respondent niet dat deze problematiek niet bestaat, maar wel dat beleidsmakers er weinig oog voor zullen hebben. Dit betreft bijvoorbeeld ook non-binaire personen; als iemand hulp zoekt via de opvangatlas, kan diegene alleen m/v aangeven, geen x.

Over welke knelpunten het belangrijkst zijn, lopen de meningen uiteen. Volgens een respondent vormen knelpunten rondom bestaanszekerheid en gendergerelateerd geweld de belangrijkste. Aspecten als toegankelijkheid, werkgelegenheid en onderwijs vormen volgens deze respondent voorwaarden voor vrouwen met een beperking voor bestaanszekerheid, zodat ze minder kwetsbaar zijn voor gendergerelateerd geweld en armoede. Voor een andere respondent vormen on/toegankelijkheid, seksuele en reproductieve rechten (als verlengde van autonomie) en humanitaire noodsituaties onderwerpen waarop zich de belangrijkste knelpunten voordoen. Berichtgeving over mensen met een beperking die werden achtergelaten in de oorlog tussen Rusland en Oekraïne, voerde bij deze respondent de vrees voor toenemende humanitaire problematiek. Vooral met het oog op de klimaatcrisis waardoor het aantal conflicten en oorlogen zal toenemen, die op hun beurt gemarginaliseerde mensen het hardst zullen treffen.

Media zijn onmisbaar voor het vergroten van de bewustwording bij Nederlanders over de doelgroep vrouwen en meisjes met een beperking, betoogde een respondent. Waar lopen zij tegenaan en hoe kan de representatie van deze groep in de media worden verbeterd? Het Commissariaat voor de Media heeft de opdracht gekregen de eerstvolgende monitor in 2024 naar de representatie van vrouwen in Nederlandse non-fictie programma's te verbreden met de representatie van mensen met een (zichtbare beperking) en mensen van kleur. Ook werd opgemerkt dat bij representatie het belangrijk is niet te vervallen in stereotypering en/of alleen berichtgeving over incidenten waar vrouwen en meisjes met een beperking mee te maken hebben. Het moet ook positieve beeldvorming betreffen die aansluit bij de diversiteit en inclusie die publieke omroepen nastreven.

5 DISCUSSIE

Recentelijk publiceerde Regioplan zijn onderzoek naar de positie van mensen met een beperking die mede vanwege hun huidskleur, etnische kenmerken, religie, culturele achtergrond en/of migratie (van hen of hun ouders) specifieke problematiek ervaren bij hun maatschappelijke participatie.⁸⁷ Het onderzoek was gedaan in opdracht van het College voor de Rechten van de Mens.⁸⁸ Het doel ervan was te verkennen op welke gebieden er meer aandacht nodig is voor hun specifieke problematiek, zodat hun rechten gewaarborgd kunnen worden. De onderzoekers concludeerden dat de specifieke problematiek die mensen met een beperking van diverse achtergronden ervaren, bijvoorbeeld als gevolg van elkaar versterkende vooroordelen, buiten beeld blijven. Dat komt omdat ze nauwelijks worden betrokken bij het maken van wetten en beleid. Gendergerelateerde knelpunten komen in het onderzoek summier aan bod, maar deze uitkomst geldt ook voor vrouwen en meisjes met een beperking.

Eerder concludeerde het College voor de Rechten van de Mens op basis van een ander onderzoek van Regioplan naar meisjes en vrouwen met een beperking, dat zij extra risico lopen om slachtoffer te worden van geweld. Dit schept mensenrechtelijke verplichtingen, zo stelde het College.⁸⁹ Het is de taak van de rijksoverheid om het initiatief te nemen en verder onderzoek te stimuleren naar de intersectionaliteit van beperkingen, gender en andere vormen van discriminatie. De verkregen kennis kan vervolgens een plek krijgen in het beleid, zowel landelijk als gemeentelijk.

Deze oproep van het College komt stelselmatig terug in uitingen van het maatschappelijk middenveld, zoals schaduwrapportages. Ook de informatie over knelpunten waar vrouwen en meisjes met een beperking mee te maken hebben, laat zien dat gestandaardiseerde uitgesplitste data noodzakelijk zijn voor het ontwikkelen van effectief beleid om de positie van deze groep te verbeteren. De beleidsvoornemens in Emancipatienota 2022-2025⁹⁰ zijn te vrijblijvend.

Een hulpmiddel voor de regering om de beleidsvoornemens in de Emancipatienota aan te scherpen, vormt de methodologie die het Comité inzake economische, sociale en culturele rechten heeft ontwikkeld.⁹¹ Deze geeft uitleg van de rechten volgens het stramien van AAAQ: *available, acceptable, accessible en quality*. In het Nederlands is dat de BAKT-methode: beschikbaar, aanvaardbaar, kwaliteit en toegankelijk. De methode is ontwikkeld om de internationale verplichtingen die voortvloeien uit economische, sociale en culturele rechten concreter te maken. Maar het kan de regering ook ondersteunen bij een correcte en gedegen uitvoering van het VN-Verdrag Handicap, het VN-Vrouwenverdrag en het Verdrag van Istanbul.

⁸⁷ Regioplan (2023). Op het kruispunt van knelpunten. Ervaringen van mensen met een beperking die mede vanwege hun huidskleur, etnische kenmerken, religie, culturele achtergronden/ of migratie (van hen of hun ouders) achterstelling en uitsluiting kunnen ervaren.

⁸⁸ College voor de Rechten van de Mens (16 oktober 2023). Zorg voor diversiteit onder ervaringsdeskundigen met een beperking die meedenken over wetten en beleid.

⁸⁹ College voor de Rechten van de Mens (23 november 2018). Gerichte aanpak nodig van geweld tegen meisjes en vrouwen met een beperking.

⁹⁰ Kamerstukken II 2022–2023, 30 420, nr. 374.

⁹¹ Voor verdere uitleg, zie bijvoorbeeld blz. 20-22 van College voor de Rechten van de Mens (2017). Mensenrechten in Nederland 2016 - Jaarlijkse Rapportage.

6 CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

Dit rapport bevat een eerste overzicht van de grootste knelpunten op het gebied van gender & handicap in Nederland. Deze specifieke knelpunten voor vrouwen en meisjes met een beperking doen zich voor op vrijwel alle terreinen waar het VN-Verdrag Handicap, het VN-Vrouwenverdrag en het Verdrag van Istanbul aandacht voor vragen.

Aanbevelingen aan de **regering, provincies en gemeenten** die voortkomen uit de bevindingen van dit onderzoek zijn:

1. Verbeter data over vrouwen en meisjes met een beperking is om beter inzicht te krijgen in de problemen die zij ervaren. Dat betreft niet alleen cijfermatige data.

Door het samengaan van verschillende vormen van discriminatie kunnen bepaalde groepen vrouwen extra op achterstand geraken. Daar moet de regering oog voor hebben, data over verzamelen en zo nodig extra maatregelen voor treffen. Cijfermatige data over vrouwen met een beperking in relatie tot huiselijk geweld is bijvoorbeeld niet beschikbaar, omdat het een kleine groep zou betreffen. Het verbeteren van data rijkt dus verder dan cijfermatige data. Andere manieren om specifieke problematiek die deze mensen ervaren zichtbaar te maken zijn bijvoorbeeld case-studies, beleidsonderzoek en kwalitatief onderzoek, die beleidsmakers kunnen gebruiken om effectief en inclusief beleid te ontwikkelen.

2. Betrek ervaringskennis bij het ontwikkelen van wetten en beleid.

Uit de drie verdragen (VN-Vrouwenverdrag, VN-Verdrag Handicap en het Verdrag van Istanbul) vloeit voort dat betrokkenheid van ervaringsdeskundigen en experts bij het ontwikkelen van wetten en beleid essentieel is. De toezichthoudende comités hebben de regering er al meermaals op gewezen. Dit overzicht van specifieke knelpunten voor vrouwen en meisjes met een beperking laat zien dat het brede scala aan onderwerpen zien, waarvoor dit geldt. Om effectief te kunnen bijdragen aan de uitvoering van de verschillende verdragen en noodzakelijke specifieke beleid, is het belangrijk dat landelijke en lokale overheden financiering veiligstellen van (vaak kleinere) organisaties die deze kennis in huis hebben.

Aanbevelingen voor het **Netwerk VN-Vrouwenverdrag, de Alliantie VN-Verdrag Handicap en het bredere maatschappelijk middenveld** zijn:

3. Werk als verschillende belangenorganisaties samen om het beperkte zicht dat elke organisatie heeft op de knelpunten van vrouwen en meisjes (inclusief trans personen) en non-binaire personen met een beperking, te vergroten.
4. Gebruik bestaande kennis over de positie van vrouwen en meisjes met een beperking in schaduwrapportages om deze voor het voetlicht te brengen bij de betreffende toezichthoudende comités.

Het maatschappelijk middenveld kan krachten nog meer bundelen om aandacht te vragen voor specifieke kwesties waar vrouwen en meisjes met een beperking mee te maken hebben in hun schaduwrapportages voor de betreffende verdragen. Een voorbeeld hiervan vormt dit rapport dat voortkomt uit een samenwerking tussen het Netwerk VN-Vrouwenverdrag en de Alliantie VN-Verdrag Handicap en versnipperde informatie samenbrengt.

5. Nodig tijdens de schaduwtrajecten ervaringsdeskundigen en experts uit om voor specifieke kwesties waar vrouwen en meisjes met een beperking mee te maken hebben, samen prioriteiten te stellen en onderbouwingen te actualiseren.

De genoteerde knelpunten voor vrouwen en meisjes met een beperking laten zien dat de verdragen en de daaruit voortvloeiende verplichtingen nog onvoldoende zijn geborgd. Stakeholders bepalen zelf en in samenspraak met elkaar, tijdens schaduwtrajecten en andere overleggen, welke de grootste prioriteit hebben. Alle inbreng en samenwerking is nodig om gezamenlijk bij de regering aan te dringen op verbetering van de positie vrouwen en meisjes met een beperking in Nederland.

ANNEX

Overzicht van in General Comment No. 3 over vrouwen en meisjes met een beperking genoemde artikelen uit het VN-Verdrag Handicap in relatie tot de het VN-Vrouwenverdrag en het Verdrag van Istanbul:

VN-Verdrag Handicap	VN-Vrouwenverdrag	Verdrag van Istanbul
<i>Artikel 6 Vrouwen met een beperking</i>	Algemene Aanbeveling nr. 18 (1991)	GREVIO/Inf(2019)19 Nederland, par. 25, 26, 76, 86, 114, 173, 174, 325, C.2.5
Artikel 8 Bevordering van bewustwording	Artikel 5 Uitbanning vooroordelen	Bewustwording (artikel 13)
Artikel 9 Toegankelijkheid	Algemene Aanbeveling nr. 28 (2010)	
Artikel 11 Risicovolle situaties en humanitaire noodsituaties	Algemene Aanbeveling nr. 37 (2018)	
Artikel 12 Gelijkheid voor de wet	Artikel 15 Gelijkheid voor de wet	
Artikel 13 Toegang tot de rechter	Algemene Aanbeveling nr. 33 over toegang tot het recht van vrouwen	Ondersteuning van slachtoffers van seksueel geweld (artikel 25)
Artikel 14 Vrijheid en veiligheid van de persoon	Algemene Aanbeveling nr. 35 over gendergerelateerd geweld tegen vrouwen (een update van Algemene Aanbeveling nr. 19)	
Artikel 15 Vrijwaring van foltering en andere wrede, onmenselijke of vernederende behandeling of bestraffing	Algemene Aanbeveling nr. 35 over gendergerelateerd geweld tegen vrouwen (een update van Algemene Aanbeveling nr. 19); Artikel 1&2 Gendergerelateerde schadelijke praktijken; Artikel 5 Uitbanning vooroordelen	
<i>Artikel 16 Vrijwaring van uitbuiting, geweld en misbruik</i>	Algemene Aanbeveling nr. 35 over gendergerelateerd geweld tegen vrouwen (een update van Algemene Aanbeveling nr. 19)	GREVIO/Inf(2019)19 Nederland, par. 25, 26, 76, 86, 114, 173, 174, 325, C.2.5
Artikel 17 Bescherming van de persoonlijke integriteit	Artikel 1&2 Gendergerelateerde schadelijke praktijken; Artikel 5 Uitbanning vooroordelen	
Artikel 19 Zelfstandig wonen en deel uitmaken van de maatschappij	Artikel 15 Gelijkheid voor de wet en vrijheid woon- en verblijfplaats	
<i>Artikel 23 Eerbiediging voor de woning en gezinsleven</i>		
Artikel 24 Onderwijs	Artikel 10 Gelijke rechten op onderwijs	
<i>Artikel 25 Gezondheid</i>	Artikel 12 Recht op gezondheidszorg	
Artikel 26 Habilitatie en revalidatie	Artikel 12 Recht op gezondheidszorg	
Artikel 27 Werk en inkomen	Artikel 11 Gelijke rechten op arbeid	
Artikel 28 Behoorlijke levensstandaard en sociale bescherming	Artikel 11 Recht op gelijke beloning en recht op sociale zekerheid	
Artikel 29 Participatie in het politieke en openbare leven	Artikel 7 Participatie in het politieke en openbare leven	